

15.03.2023

**ПАНОРАМА МЕТОДИЧНИХ ЗНАХІДОК:
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ**

Демченко Н.Л. - фразеологізми є специфічними мовними формулами, картинами світу із закодованою інформацією про минуле, наших предків, їхній спосіб сприйняття світу та оцінку всього оточуючого; вони акумулюють культурні надбання народу, тільки йому притаманним способом піднімають дух і неповторність ментальності нації. Фразеологічні одиниці ввібрали історичні події й соціальне життя, вирізняють найменші порухи нашого серця, розказують про неосяжний світ людських почуттів, вражають точністю асоціацій між природою, звичайними життєвими фактами і людською поведінкою, нашими емоціями і вчинками. Українська фразеологія пройшла довгий і складний шлях свого становлення. Вона постійно поповнюється новими одиницями. Фразеологізми є надзвичайно розгалуженими і тісно пов'язані з культурою та ментальністю народу. Вони – скарбниця поетичних уявлень народу. Тому вивчення фразеології української мови є актуальним.

Найбільше й найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, у яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування.

Панас Мирний

Фразеологія - скарбниця спостережливості й мудрості народу

Фразеологізм як особливий вид лексики

* Основні ознаки фразеологізмів

- Цілісність значення, яке постає внаслідок десемантизації окремих слів-складників, метафоризації, переосмислення вільного словосполучення.
- Фразеологічна відтворюваність.
- Відома постійність компонентного складу і структури.

- Експресивність, яка особливо відчутна при порівнянні фразеологізму зі словом.
- Неможливість уставити в середину виразу якесь слово.
- Часткова невмотивованість значення.
- Дослівна неперекладність іншими мовами.

Наприклад:

Смачні груші – смачні великі груші, смачні великі червонобокі груші (це вільне словосполучення, яке можна постійно поширювати);

груші на вербі (щось неможливе – фразеологізм).

Джерела української фразеології	
З народних джерел	З глибокої давнини, виходячи за волю, тереним прикрас
З професійно-технічних висловів	З мови опера (ліка), на лавці і заір бачити (заступство); де тиво, там і рівється (сравнито), спускати на гальми (транспорт)
З релігійних висловів (Біблія)	Спасати Лазаря, Хова витирати, терновий вінок, шана небеса
Вислови античних часів	Прокурство-любо, Юдські гробниця, крокодилські слани
Прислів'я й приказки (УП)	Любиш казати – люби й свочим волети; ліпшому все випає; зурив на оміс, чи та, чи іна, а буде раби раи
Крилаті вислови видатних осіб, філософів, учених, політичних діячів, письменників	Поступати Личеву і Шуку заплути у річку (Г. Гогол); Бути чи не бути; Рече і Додельта (У Шекспіра); Провати ома (Панас Мирний); Любовний трикутник (Г. Вісн)
Переклади іноземних фразеологізмів	Делатиє вріти пальці (з іна), се лів'я (іна жито) - (з фрази)

* ФРАЗЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:

- КНИЖНА** - БІБЛІЙНІ; - АНТИЧНІ ВИСЛОВИ; - ФРАЗЕОЛОГІЧНІ УТВОРЕННЯ АВТОРІВ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ; - ІНДИВІДУАЛЬНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКИХ КЛАСИКІВ

НАРОДНА ФРАЗЕОЛОГІЯ, ЯКА СТВОРЮЄТЬСЯ І ФУНКЦІОНУЄ В МОВІ НАРОДНИХ МАС

Біблеїзми

Біблійні фразеологізми (біблеїзми) — крилаті вислови, окремі слова, словосполучення й цілі речення, які, відірвані від біблійного тексту, можуть бути використані як установлені (фразеологічні) одиниці мови — в узагальненому, переносному або образному значенні.

Манна небесна

Манна небесна - згідно з Біблією, їжа, яку Бог послав народу Ізраїля, коли в нього закінчилися харчі після виходу з Єгипту.

Вираз "манна небесна" вживається в значенні несподівано одержані життєві блага.

Поцілунок Іуди

На основі цієї історії склався вислів "іудин поцілунок", який символізує зрадництво та лицемірство. Його вживають, коли йдеться про людей, які за дружбою приховують справжню ворожість.

Содом і Гомора

Найчастіше виразом позначають місце розпусти, у якому нехтують моральними засадами суспільства. Буває також, що цей вислів вживають, щоб описати неймовірний безлад.

Групи фразеологізмів за семантичною (сисловою) злитістю

фразеологічні вислови (окрема група)

фразеологічні зрощення (діюми)

фразеологічні єдності

фразеологічні сполучення

* **Фразеологічні єдності** - семантично неподільні одиниці, але цілісне значення їх певною мірою мотивоване значенням компонентів: *тримати камінь за пахуюю, ні пари з уст, кров з малаком, біла ворона, плисти за течією*.

У них значення цілого пов'язане з розумінням внутрішнього образного стрижня фрази, потенційного смислу слів.

фразеологічні єдності

Звуковою формою вони часто збігаються з вільними словосполученнями.

Семантичній замкнутості фразеологічних єдностей сприяє наявність контрасту (*з вогню та в полум'я*), паралелізму (*переливати з порожнього в порожнє*), римованих співзвуч (*було та загуло, катюзі по заслугі*), каламбурних зіставлень (*рябої кобили сон*).

* **Фразеологічні зрощення** (або діюми) – немотивовані й неподільні одиниці, загальне значення яких не випливає із значення їхніх компонентів. Нерозкладність їх викликана або зумовлена чотирма ознаками:

- 1) наявністю неживаних або відмерлих слів (*у чорта на куличках*);
- 2) наявністю граматичних архаїзмів (*ніфтоже сумняшися*);
- 3) дією експресивної індивідуалізації (*чого доброго*);
- 4) семантичним переродженням, у результаті якого лексичні значення зовсім несуться і для розуміння цілого (*сидіти на бобах*).

Фразеологічне зрощення (*бити байдки, точити ляс, зігнутися в три погібелі, собаку з'їсти, притча во лзи цех, ось тобі й маси, дати дуба*) позбавлене внутрішньої форми, одворідне зі словом, а значення цілого не виводиться зі значень компонентів.

Виступаючи еквівалентом слів, вони підводяться під граматичні категорії як синтаксичне ціле, як своєрідні складні лексичні одиниці.

Активация Windows
Перейдіть на розсилку Microsoft Windows

Фразеологічні сполучення

Фразеологічні сполучення - це фразеологізми, до яких входять слова з так званим зв'язаним значенням, причому цілісне значення фразеологізму випливає із значення компонентів. До них входять слова, з яких одне є вільним, а друге - з зв'язаним значенням допускає синонімічну підстановку (глупа ніч - пізня ніч, малиновий дзвін - милозвучний дзвін).

Значення слів-компонентів відокремлюються чіткіше; слова з фразеологічно зв'язаними значеннями поєднуються з обмеженим рядом слів: *страх бере, жаль бере, досада бере, але не можна: радість бере.*

До фразеологічних сполучень віднесемо: *зачепити честь (самолюбство, гордість, інтереси), порушити питання (справу, клопотання), охопити оком (поглядом, зором), похнюпити голову (носа).*

18

18

Окрему групу становлять **фразеологічні вирази** - це стійкі за своїм складом і значенням одиниці, які складаються зі слів з вільним значенням і відтворюються в мові.

Це *приказки, прислів'я та крилаті вислови*: *Гірший свій ворог, ніж чужий. Курям на сміх. Украдене щастя (І.Франко).*

ЛОГІЧНІ
ВІДНОШЕННЯ

Фразеологічні вирази:

приказки.

Як дбаєш,
так і маєш.

прислів'я.

Серце - не
камінь.

крилаті
вислови.

Інші часи -
інші пісні.
Н. Буало

- Приказка – жанр фольклорної прози, короткий сталий образний вислів констатуючого характеру, що має одночленну будову, нерідко становить частину прислів'я, але без висновку, і вживається в переносному значенні.

- Приклад: “ Розуму не позичиш ”

Прислів'я – це народні вислови, в яких відображено багатовіковий соціально-історичний досвід народу, що мають стійку, лаконічну, ритмічно-організовану форму і повчальний зміст.

Приклад: “ Все добре переймай, а зла уникай ”

Нерідко прислів'я та приказки виступають заголовками художніх творів.

«За двома зайцями» (М.Старицький)
«Доки сонце зійде, роса очі виїсть» (М.Кропивницький)
«Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (П.Мирний)
«Дай серцю волю, заведе в неволю» (М. Кропивницький)
«Лиха іскра поле спалить і сама щезне» (І. Карпенко-Карний)
«Козацькому роду нема переводу» (Олександр Льченко)
«Кров людська – не водиця» (М.Стельмах)

Крилаті вислови

Висловлювання видатних осіб (філософів, письменників, учених, політиків). Усе тече, усе змінюється.

Цитати з літературних творів, які набули узагальненого змісту. “Всякому городу нрав і права” (Г.Сковорода).

Назви історичних та міфологічних подій, що набули переносного значення.

Власні імена історичних та літературних персонажів, які стали символічними.

20

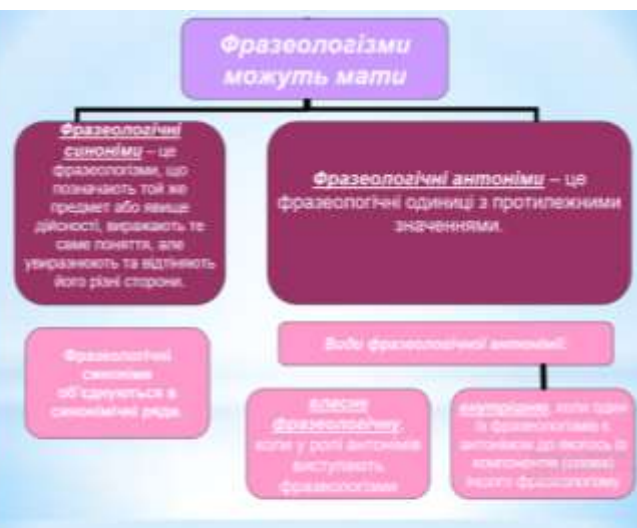
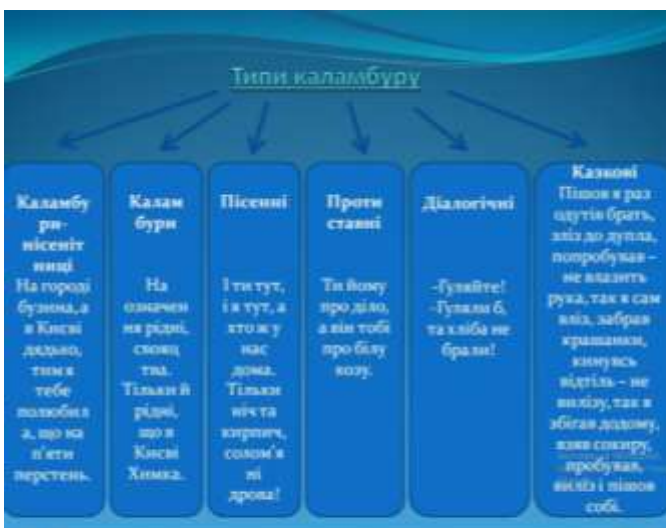

Серед приповідок (або примовок) виділяють формули вітань та прощань
 «Святий Боже, святий кріпкий», «Ліпше дома, як у тітки!»
 Формули припрошування, запрошення до столу, сісти, подяка за частування.
 «Сідайте, щоб і свати в нашій хаті сідали.»
 «Спасибі за закуску, що з'їв курку й гуску.»
Побажання
 «Хай тебе Бог провадить і в найбільше болото посадить!»
Прокльони
 «Щоб тобі руки покорчило.»
Дражіння
 «Сонечко, сонечко, вийди на віконечко,
 Там твої діточки медок п'ють, а тобі не дають.»

Приповідка – здебільшого жартівливий народний вислів усталеної форми; іноді коротка розповідь у вигляді поширеного прислів'я, часто з римами й алітераціями.
 Приклад: “ Язык до Києва доведе ”

Каламбур – дотеп, в основі якого лежить використання різних значень якогось одного слова або кількох різних слів; гра слів.

Як кішка з собакою

Значення: жити без злобод, ворогуючи, постійно сварачись.
Антоніми: як риба з водою, водое не розлить, душа в душу
Синоніми: відважить соп, вступити тало, в колесо

Крокодилічі сльози

Значення: усталений тлум, фарсовий, нещирої верки, виліди, ледький тлум задеп едванне сповісти та або чар
Антоніми: поспати (розваши) руку на серці, з каретти дуле
Синоніми: циніти дрын, чутиє хвосток, чути чутиє, недроти івану шкуру

Активация Windows
 Перейти до розширення "Настройка Windows"

Ведмежа послуга

Значення:
Безглузда послуга, ма, незважаючи на добрі наміри, завжди допомагає завдати великої шкоди, неприємності.

Антонімія:
Харків свого слова. Діло найгірше вилічак.

Синоніми:
Сісти в одяку. Заварити чай.

24

- вивчення фразеології спрямоване на опанування теоретичних основ української фразеології як науки, а також на формування в студентів практичних навичок, суть яких полягає у тому:
- вивчати системні відношення у фразеології (багатозначність, синоніми, антоніми фразеологічних одиниць);
- класифікувати фразеологеми;
- аналізувати процеси формування української фразеології, позалітературну фразеологію, визначати культурно-національний компонент в українських фразеологізмах;
- користуватися різними видами фразеологічних словників.

25

Важливим завданням нині вважаємо вивчення фразеологічного багатства у художніх творах письменників. Фразеологія у мові художніх творів є надзвичайно виразною, адже саме їх тексти актуалізують словникові надбання української традиційної фразеології та служать засобом фіксації багатьох мовних явищ, допомагають виявити загальнонародне та місцеве, з'ясувати семантичні та граматичні особливості фразеологізмів.

Активация Windows
Перейдіть до розділу "Налаштування Windows".

Саме художній текст виступає певною моделлю світу і є невичерпним джерелом інформації про культурно-історичний досвід народу, конденсатом культурної пам'яті (традицій), яка відклалася у свідомості народу. Саме фразеологічний рівень художнього твору є тим акумулятивним центром, який здійснює широкий зв'язок мовних явищ з культурою певного етносоціуму.

Активация Windows
Перейдіть до розділу "Налаштування Windows".

Активация Windows
Перейдіть до розділу "Налаштування Windows".

*Релакс-хвилинка“ Про кого це ?”

Упізнайте людину за поданими фразеологізмами:

- як риба у воді;
- ні се ні те;
- голий як бубон;
- хоч картину малюй;
- хоч до рани прикладай;
- море по коліна;
- гострий на язик;
- без царя в голові;
- лихий на язик;
- майстер першої руки;
- має плечі за собою;
- має свою стежку;
- мішок грошовий.

38

